

ASIKKALAN RISTIKIRKON VAIHEITA JA KIRKONMIEHIÄ I OSA, VUODET 1689-1790

Suomen 1680-luvun säilyneitä puukirkkoja

Suomeen muodostui 1680 ja -90 taitteessa hyvä ja kestävä kirkkorakennusvuosikerta. Pohjois-Suomen lohajokien rantatörmille rakennettiin 1686-1689 tukipilarikirkkoja, jotka ovat käytössä edelleenkin. Samoin Pohjois-Pohjanmaan vuosina 1689-1691 rakennetuista puukirkoista on osa säilynyt meidän päiviimme asti. Elimäen 1678 valmistunut ristikirkko ja Asikkalan 1683 littiin valmistunut sisarkirkko ovat edelleenkin loistavakuntoisina käytössä.

Tornion 1686 valmistunut kolmipilarinen tukipilarikirkko kiinteine sisustuksineen ja maalauksineen on luterilaisen kirkkobarokin loistokkain esimerkki Suomessa. Tornion kirkon saarnatuoli, ikkunakehykset ja muut sisäpuutyöt ovat Suomen barokkiveistotaiteen huippua. Parven puupilarit ja penkkirivistön seinämäpanelit ovat marmoroituja. Kuvassa näkyvä lautavuorattu kupuholvi on ilman kattomaalauksia, kolme muuta kupuholvia ovat täyteen maalattuja niinkuin Asikkalassakin. Asikkalan 1892 purettu ristikirkko oli valmistunut 1689.

Yllä Tornion kirkon sisäkuva pääkäytävältä kohti alttaria ja saarnatuolia.

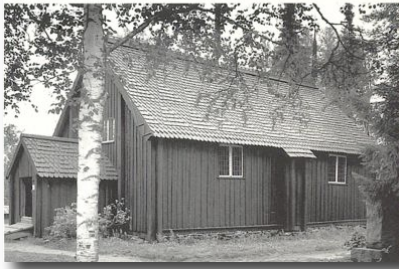
littiin 1693 valmistunut kellotapuli (oikealla) muistuttaa suuresti Tornion viisi vuotta vanhempaa goottilaisperäistä tapulityyppiä (vasemmalla).¹

Tenon Sodankylän 1689 rakennettu yksiparinen tukipilarikirkko on vanhimpia säilyneitä Suomen Lappiin tehtyjä rakennuksia. Museovirasto restauroi Sodankylän kirkon ulkopuolen työministeriön varoilla 1993-1995.

¹ Tornion kirkon kuvat kirjasta Kauneimmat kirkkomme, Gummerus 1962

Vasemmalla Sodankylän kirkosta otettu vanhin valokuva, kuvattu 1879-84 välillä. Alla vasemalla 1995 otettu kuva restauroinnin päätyttyä. Kuvissa näkyy keskellä seinärakenteeseen kuuluva tukipilari.

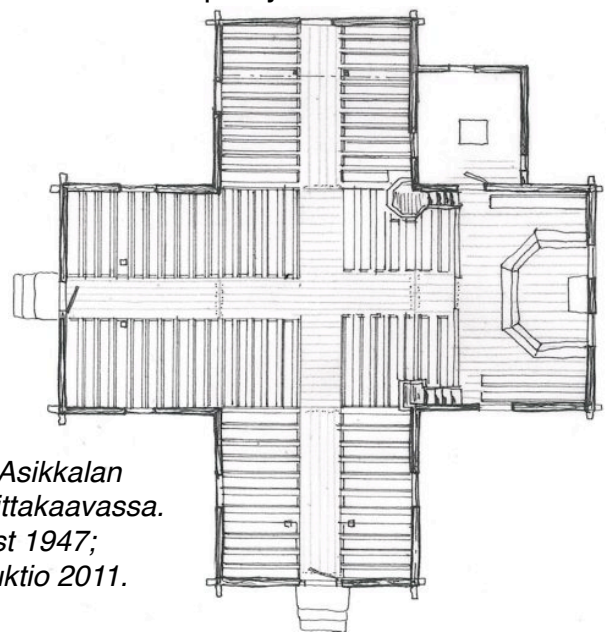
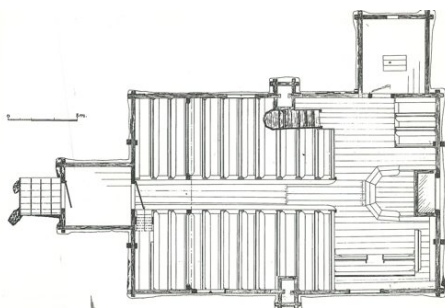

Sodankylän kirkon sisäpinnat, alttari ja saarnatuoli ovat maalaamattomina ja ajan patinoimina säilyneet hyvin yli 300 vuotta. Alttarikaide, kuoriaita ja penkit ovat vuodelta 1772. Saarnatuolin takana näkyy tukipilari, jonka kohdalla ulkoseinähiirtä voitiin pituussuunnassa jatkaa.²

Kemijoen Tervolaan 1687-1689 rakennettu tukipilarikirkko on Suomen parhaiten säilyneitä 1600-luvun kirkkorakennuksia. Kempeleen päätytornillinen tukipilarikirkko rakennettiin 1689-1691. Kempeleen kirkon seinissä ja holvissa on 1700-luvun lopun tunnetuimman kirkkomaalarin Mikael Toppeliuksen maalaukset. Ulrika Eleonooran kaksipilarinen tukipilarikirkko valmistui Kristiinankaupunkiin 1701 ja entistettiin vuosina 1958–1964 Musoviraston toimesta. Nämä kirkot ovat nykyään autioina eli ainoastaan satunaisessa käytössä etupäässä kesäaikoina. Suomen vanhat puukirkot ovat kirkkolailla suojeltuja ja tässä luellut kuuluvat Museoviraston joulukuussa 2009 päivittämään Suomen valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.³

Tukipilarikirkon seinähirsien jatkoskohdat on sijoitettu niitä suojaavien onttojen lamasalvospilarien sisälle. Seinän ulko- ja sisäpinnasta ulkonevat tukipilarit tukevoittavat seinärakennetta ja estävät sitä pullistumasta kattotuolirakenteiden ja vesikaton painosta. Ristikirkkojen hirret on salvettu ristin muotoon siten, että kirkkoon muodostui kahdeksan ulkonurkkaa ja neljä sisänurkkaa. Ristivarret eivät useinkaan olleet täysin samanpituisia. Molemmissa kirkkotyypeissä alttari sijoitettiin itäpäätyyn ja sakaristo alttarin pohjoispuolelle. Sodankylän ja Asikkalan kirkot ovat valmistuneet samana vuonna ja ne ovat suunnattu asteen tarkkuudella samansuuntaisesti alttaripääty kohti itää.

Vasemmalla Sodankylän tukipilarikirkko, oikealla Asikkalan ristikirkko. Piirroset ovat keskenään samassa mittakaavassa. Sodankylän kirkon pohjapiirros: Thorvald Lindqvist 1947; Asikkalan kirkon pohjapiirros kirjoittajan rekonstruktio 2011.

² Tiedot, kuvat ja pohjapiirros, Suomen Arkkitehtiliitto: Sodankylän vanhan kirkon restaurointi, 1996

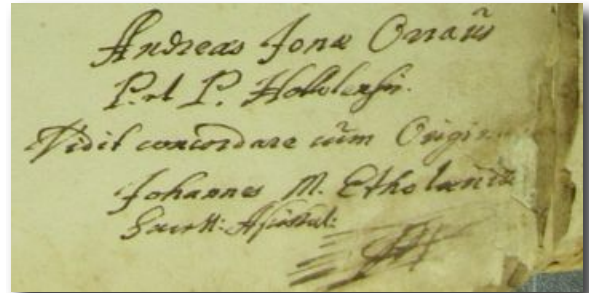
³ <http://www.rky.fi/>

Asikkalan ristikirkon ensimmäiset vuosikymmenet

Asikkalan kirkon rakentamisen aikaan 1680-luvun lopulla Asikkala oli Hollolan emäseurakunnan kappeli. Hollolan kirkkoherraksi oli lääninrovasti Andreas Jonae Orrauksen jälkeen tullut Gustaf Berner, joka pakeni Ruotsiin 1713. Asikkalan kappalaisena oli ristikirkon rakentamisen aikoihin Eskil Etholenius 1682-1694 ja tämän jälkeen hänen poikansa Michael Etholenius ensin apulaispappina ja sitten kappalaisena 1700-1742 ⁴

Hollolan kirkkoherra Andreas Jonae Orraeuksen ja Asikkalan kappalaisen Johannes M. Etholeniuksen allekirjoitukset vanhimmassa Asikkalan kirkonarkiston asiakirjassa vuodelta 1672.

(HMA, Asikkalan kirkon arkisto, Piispan ja rovastintarkastuspöytäkirjat, IICd:2, Visitatio in Asickala År: 1672 den 1. Septem.)

Elettiin sääty-yhteiskunnan aikaa. Sääty määräytyi syntyperän mukaan ja työnjakoon perustuen. Vallalla oli neljän säädyn luokitus: aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat. Kaksi ensinmainittua muodostivat yläsäädyn, porvaristo ja maataomistavat talonpojat alasäädyn. Ylä- ja alasäätyläisillä saattoi olla työväkenään renkiä ja piikoja. Säätynsä mukaisesti korkea-arvoisimmat saivat kirkossa paikkansa läheltä alttaria ja kuoria. Aatelisille varattiin etupenkkiin paikat, seuraavina muut säätyläiset ja ratsutilalliset. Heidän takanaan olivat muut tilalliset ja lampuodit. Viimeisillä penkkiriveillä tai ahtailla lehtereillä istuivat torpparit, rengit, piijat, itselliset, tilattomat ja loiset. Jokaiselle oli kirkossa määrätty oma paikka yhteiskuntaryhmän ja kyläkunnan mukaan järjestettyinä. Mitä lähempänä ulko-ovea penkkisija oli sitä alempana oli yhteiskunnallisessa arvoasteikossa. Lisäksi oli toinekin jako: miehet ja naiset. Kirkon pääsisäänkäynnistä oikealla oli miesten puoli ja vasemmalla naisten puoli. Asikkalan ristikirkon ensimmäinen penkkijärjestys määrättiin 25.5.1690. Siinä määrättiin se tila, johon kukin kylä sai itsetekemänsä penkit asettaa.

Piispan- ja rovastintarkastuksia pidettiin hiippakunnan ohjeiden mukaisesti muutamien vuosien välein. Näissä tarkastuksissa kirjattiin kirkon omaisuus pienintä irtainta myöten sekä lueteltiin kirkkorakennuksen ja myöhemmin pappilan rakennusten viat ja puutteet. Myös anottiin piispalta lupia moniin seurakunnan vaateisiin. 1692 piispa antoi luvan Hollolan silloin vielä kappeliin kuulumattomille suurille Vesivehmaan ja Viitailan kylille oikeuden käydä Asikkalan kirkossa. 1701 huomautettiin seurakuntaa tervaamattomista kirkon ja tapulin paanukatoista, jotka olivat vielä seuraavassakin tarkastuksessa tervaamatta. Vuonna 1709 kappalainen Michael Etholenius vaati kirkon aidan korjausta, jottei kirkonkylän talojen lehmät pääse kirkkopihalle tonkimaan ruumiita ylös haudoista.

Asikkalan kirkon ja hautausmaan läheisyyteen ovat kuuluneet jo vuosisatojen ajan laiduntavat lehmät. Kuvassa Suntiolan lehmät toukokuussa 2010, taustalla oikealla Läpkäytävä ja vasemmalla kappeli. Vanha kirkko sijaitsi taustalla olevien lehmien takana, nykyisen kappelin ja Läpkäytävän välissä.

⁴ Sakari Kuusi: Hollolan historia I, 1980, s. 327 ja Asikkalan seurakunta 1547-1947, s.76

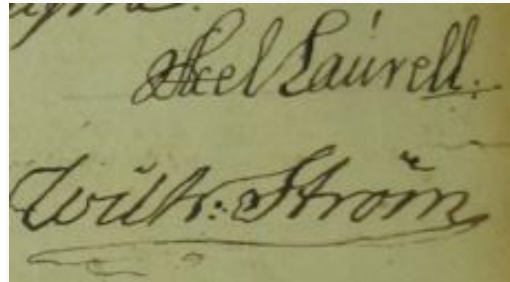
Perunapappi Axel Henrikinpoika Laurellin aika 1742-1790

Michael Etholeniuksen kuoltua 1742 tuli Asikkalaan ylimääräiseksi papiksi 27 vuotias Axel Laurell, joka valittiin kappalaiseksi 1744. Laurell avioitui edellisen kappalaisen lesken kanssa ja tämän kuoltua 86 vuotiaana Asikkalan Pappilassa 1780 Laurell solmi uuden avioliiton 1785 Keuruun kappalaisen tyttären kanssa, mutta kuoli lapsettomana 1790.⁵

Inkoon Fagervikin ruukkiyhdyskuntaan oli rakennettu pieni puukirkko 1737. Kirkko on edelleenkin kesäkäytössä ja siellä on Suomen vanhimmat käytössä olevat urut. Suomen ensimmäiset perunat viljeltiin Fagervikin läkkiseppien pienissä puutarhoissa 1720-luvulla, sillä saksalaiset peltisevät olivat tuoneet perunan mukanaan Saksasta.⁶

Ilmeisesti Michael Etholenius oli jo saanut asuttavakseen Asikkalan pappilan, jossa Laurell harjoitti maanviljelystä kappalaisen työn ohella. Neljä huonetta ja eteisen käsittävä pappila oli rakennettu 1744 ristikirkkoa vastapäätä pienen peltotilkun etelälaidalle.⁷ Laurell oli innostunut Saksasta tuotuun uutuusjuurekseen ja tämän vuoksi hänet tunnetaan Asikkalan perunapappina, joka aina saarnan loputtua ylisti perunan viljelyä ja terveellisyyttä. On hänen ansiotaan, että perunanviljely levisi Asikkalasta kaikkiin naapuripitäjiin ja tuli laajalti tunnetuksi koko valtakunnassa. Laurell julkaisi 1773 aiheesta opaskirjasenkin. Kuningas Kustaa III oli innostunut Laurellin perunasaarnoista ja myönsi hänelle varapastorin arvonimen Asikkalassa vierailuvuotenaan 1775. Yrjö Blomstedt toteaa, että "ehkä Laurellin oikein paikka olikin perunapellon laidalla eikä saarnatuolissa."⁸

*Kappalainen Axel Laurellin ja Anianpellon Mikkolan omistaja, linnoitusväen konduktööri, vänrikki, kirkkoväärti Wilhelm Strömin allekirjoitukset 1771.
HMA, Asikkalan seurakunnan arkisto IICd:2, Asikkalan kirkon inventaari 5.4.1771*

A photograph of a piece of aged, yellowed paper with two handwritten signatures in dark ink. The top signature reads 'Axel Laurell' and the bottom signature reads 'Wilhelm Ström'. The handwriting is cursive and somewhat faded.

Laurellin alkuaikoihin liittyy toistaiseksi selvittämätön Asikkalan ristikirkkoon, Pärnun Pyhän Elisabetin kirkkoon ja Pärnun museon viiriin liittyvä mysteeri, johon saatta liittyä myös Laukaan tapulin viiri. Asikkalan kirkkoon liitetään rautarakenteinen viiri, johon on lävistetty vuosiluku 1748. Viiri on muotoiltu lohikäärmeen pään muotoon ja siinä on myös silmä. Pärnun museossa on kirkonviiri, johon on lävistetty vuosiluku 1692 ja se on kooltaan ja muodoltaan lohikäärmeineen ja silmineen kovasti Asikkalan viirin kaltainen. Pärnuun valmistui Venäjän keisarinna Elisabetin Pärnussa käynnin vaatimuksesta hänen mukaansa ristitty kirkko Kuninga-kadun varrelle 1747. Kuten aikaisemmin on todettu Asikkalan kirkon rakentaja David Juhaninpoika rakensi Laukaan ristikirkon viisi vuotta ennen Asikkalan kirkkoa. Laukaan viiri hankittiin 1748 uutta tapulia varten, jonka rakensi Arvid Junkkarinen.⁹

Asikkalassa on useita keskenään samanlaisia aittoja, jotka aikoinaan kuuluivat kirkon vieressä sijaitseville kantatiloille. Näissä ns 'kirkon aitoissa' saattoivat pitkämatkalaiset kirkkovieraat levähtää ennen tai jälkeen kirkonmenojen. Yksi näistä aitoista on siiretynä Asikkalan Kotiseutumuseon pihapiiriissä. Sen sanotaan olevan vuodelta 1750. On esitetty,

⁵ Yrjö Blomstedt, Genos, Laurell www.genealogia.fi

⁶ www.fagervik.fi

⁷ Asikkalan seurakunta, 1949, s. 73

⁸ Blomstedt 1981, s. 630

⁹ Laukaan historia s. 496

että Asikkalan viiri voisi jotenkin liittyä näihin aittoihin. Asikkalan 'kirkko oli saanut lautavuorauksen ja pintaansa punaisen värin' noin 1750¹⁰. Voisiko viiri liittyä tähän julkisivutyöhön? Ilmeisesti kellotapuli laudoitettiin samalla. Ehkä viiri asennettiin tällöin tapulin katolle, josta se olisi myöhemmin poistettu tai ruostuneena pudonnut ja viety talteen siihen 'kirkon aittaan', joka siirrettiin Laurellinkin omistaman Kauvon talon aitaksi, joka sittemmin huutokaupassa joutui ministeri Heikki Ritavuoren omistukseen ja joka aitta siirrettiin 1915 Pulkkilanharjun Kukonharjuun Ritavuoren perustamalle maatilalle. Täältä viiri erinäisten kauppojen ja lahjoitusten ansiosta joutui sepän käsittelyn jälkeen Läpkäytävän seinälle kirkkokansan ihmeteltäväksi.

Asikkalan 'kirkon viiri' 1748 Läpkäytävässä; kirkon viiri 1692 Pärnun museossa ; Laukaan tapulin viiri 1748 ja Pärnun Pyhän Elisabethin kirkon muinaismuistona suojeltu pääsisäänkäynti 1747.

On myös arveltu, että yllä kuvatut viirit olisivat Baltian Hansakauppiaitten kauppatavaraa, joita he olisivat tuoneet tullessaan matkoillaan ja myyneet seurakunnille Virossa ja Suomessa. Olisivatko he voineet olla näitä Fagevikin ruukin saksalaisia läkkipeltiseppiä?

Mistä Asikkalan kirkon ulkoseiniin tarvittava lautamäärä hankittiin 1750-luvulla? Nyt kun kirkon mitat ovat selvillä, voidaan laskea, että kirkkoon tarvittiin pystylautoja 550 ja tapuliin lisäksi 150 kpl eli kaikkiaan 700 kpl 6 m pitkiä lautoja. Hevoskuormaan mahtui 2 tolttia eli 24 kpl, joten hevoskuormiakin tarvittiin 30.

Asikkalan kellotapulin alaosan pystylauta. Laudan koko on 11/2" x 10 1/2" eli paksuus 38 mm ja leveys 265 mm.

Lähitienoon koskissa oli vain myllyjä, ei sahaa. Päijänteen höyrysahat perustettiin vasta 1800-luvulla. Iitin Koskenniskaan perustettiin saha 1775, joten ei sieltäkään saanut lautta Asikkalan kirkon tarpeisiin. Päijänteen tukit uitettiin kohti meren rannikkoa Kymeä pitkin, jonka varrelle Anjalaan oli perustettu 1730 Viialan saha Kymen itärannalle, mutta se jäi Venäjän puolelle Turun rauhassa 1743. Viialan sahaa vastapäätä perustettiin Kymen länsirannalle Ummeljoen saha sama vuonna kun lautoja tarvittiin. Täältä asti lautojen rahtaaminen olisi vienyt kolmisen vuorokautta hevoskuormaa kohden. Lähempänäkin lautoja oli saatavilla, vain yhden päivämatkan päässä: Sarvilahden kartanon vesisaha Pernajassa oli perustettu jo 1720-luvulla. Samaa reittiä, joskin toiseen suuntaan rahdattiin lautoja 1840 alkaen kun Anianpellon Lautasaaresta ajettiin talvikuormina lautoja Loviisaan Eurooppaan laivattavaksi. Laudat saattoivat myös olla peräisin Mäntsälän Naarkosken 1736 perustetulta sahalta. Täältä lautakuormat olisi ajettu rekikelillä Porvoonjoen latvoille Kärkölään ja sieltä Hollolan kirkkolahden kautta Vesijärveä ja Päijännettä pitkin Asikkalan kirkolle.

¹⁰ Mäkelä 1981, s. 31

Axel Laurellin aikana tehtiin oleellisia uudistuksia Asikkalan kirkkoon:¹¹

- julkisivut lautavuorattiin ja maalattiin punamullalla
- paanukatto ja kellotapulिन katto uusittiin
- alttari siirrettiin itäisen ja pohjoisen ristivarren kulmasta itäpäätyyn
- saarnatuoli siirrettiin läntisen ja pohjoisen ristivarren kulmasta alttarin edustalle
- lehtereitä rakennettiin ja 36 ikkunaa uusittiin
- lattian alla olevia hautapaikkoja järjesteltiin uudelleen ja ne kiellettiin lopulta 1783
- lattiaa korotettiin ja penkit rakennettiin seurakunnan toimesta
- kirkkoon hankittiin kolme isoa kynttiläkruunua
- hautausmaan aita uusittiin
- penkkijärjestys uusittiin muutosten vaatimusten mukaisesti
- Asikkalan kirkonkassan tilikirjaa alettiin pitää 20.10.1768 alkaen

Näitä laajakantoisia toimenpiteitä olivat järjestelemässä kappalainen Axel Laurell ja kirkkoväärti Wilhelm Ström. Prof. Yrjö Blomstedtin arvio siitä, että Laurellin olisi pitänyt paremminkin pysytellä perunapellon laidoilla näyttäisi olevan tarpeetonta aliarviointia Laurellin ansioista hänelle rakkaan kirkon palvelijana.

“”

Asikkalan kirkon julkisivu länteen ja pohjapiirros Axel Laurellin aikana.

Kattoon on vaihdettu uusi paanukate.

Seinät on vuorattu leveillä pystylaudoin

ikkunoita on korotettu uusien parvien valaisemiseksi.

Alttari on siirretty itäpäätyyn.

Saarnatuoli on siirretty entisen alttarin paikalle.

Ovietaiset on vielä rakentamatta.

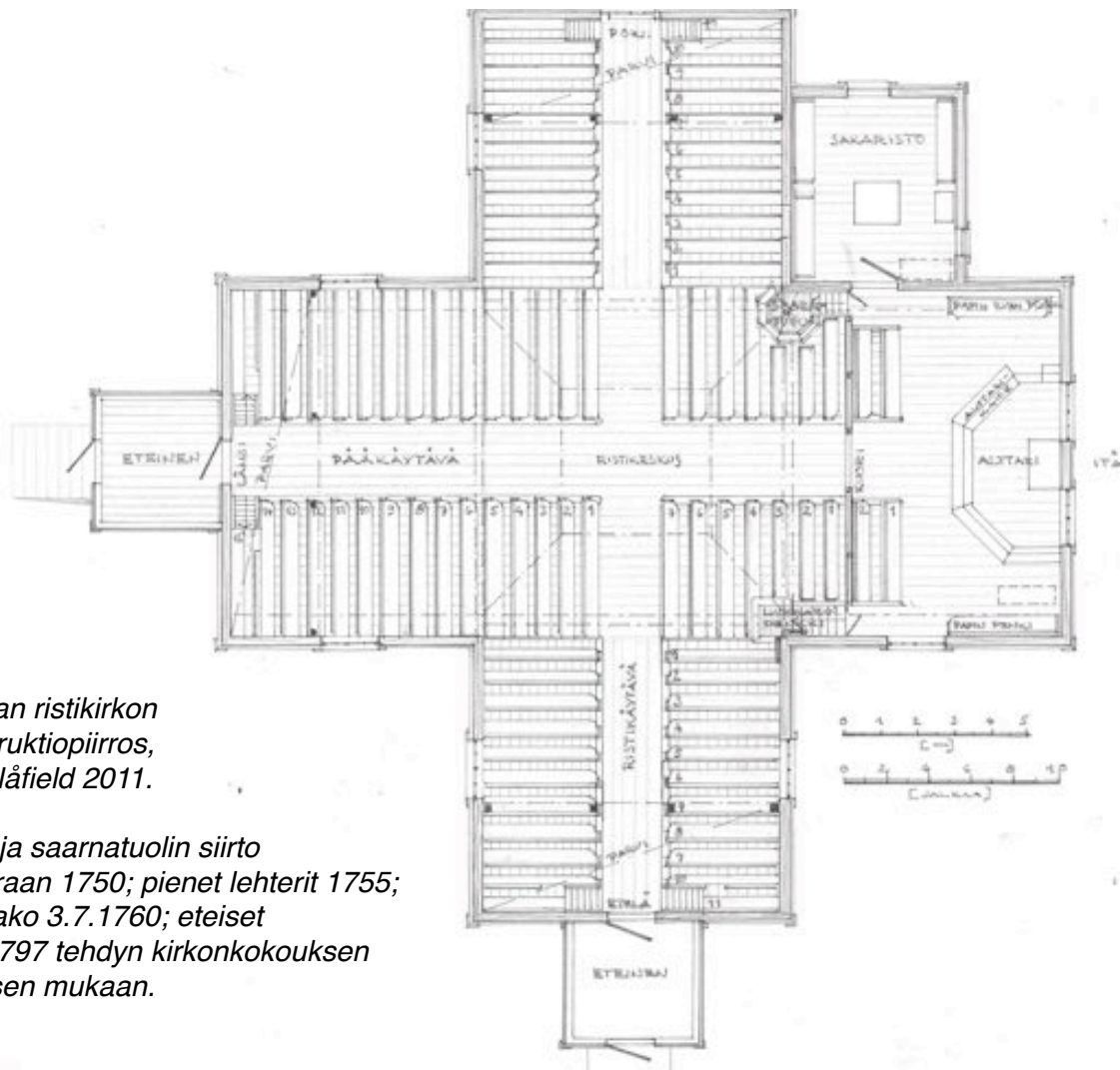
Kirjoittajan rekonstruktiopiirros.

¹¹ Mäkelä 1981, s 30-31

Asikkalan kirkon penkkijärjestys uusittiin heinäkuussa 1760 kirkon muun sisäremontin yhteydessä. Penkkijako kirjoitettiin pöytäkirjan viidelle sivulle siten, että penkit numeroitiin alttarilta alkaen lohkoittain. Kaksi penkkiriviä oli kuoriaidan alttarin puolella molemmin puolin pääkäytävää. Kuoripalkista ristikäytävään olivat penkit 1-7; ristikäytävästä pääovelle länsisiivessä penkit 1-15, molemmissa miehet oikealla ja naiset vasemmalla puolella. Etelä- ja pohjoisristisakaroiden molemmin puolin oli 11 penkkiä kussakin lohossa. Lattialla oli 92 penkkiä. Pääkäytävän penkkeihin mahtui kuusi istujaa ja ristikäytävän penkkeihin viisi. Saarnatuolin ja parven portaiden kohdalla oli lyhyemmät penkit. 1755 rakennetuille pienille parville mahtui kullekin 35 henkeä. Lattiapenkeille mahtui istumaan 500 sekä parville 100 sanankuulijaa. Kirkkoon mahtui siis vajaa neljäsosa koko kappelin 2500 asukkaasta. Papin penkki oli miesten puolella alttarin sivuseinällä ja papin rouvan penkki vastakkaisella puolella sakastin oven pielessä. Lisäksi ristikirkoissa oli tila piispan penkkiä varten papin penkin edessä.¹²

Ristikirkko on varsinainen tilaihme. Kuuden hengen penkin pituus oli 3,6 m, ristikäytävän pääoven puoleisille rahvaan penkeille oli varattu tilaa vain 67 cm kun säterirusthollareiden penkeille oli tilaa 72 cm jalkatiloineen. Asikkalan kirkon lattiapinta-ala oli 333 m² alttari mukaanlukien. Henkilöä kohti tilaa oli 0,7 m², joka on varsin suuri tehokkuus, joten penkeillä vallitsi melkoinen tilanahtaus. Ilmatilaa kirkossa oli 3,2 m³/henkilö, joka oli sekin alakantissa etenkin kun kirkkotilassa ei ollut kunnollista tuuletusta. Axel Laurell sai saarnoillaan ainakin juhlapyyhinä kirkon helposti täyteen.

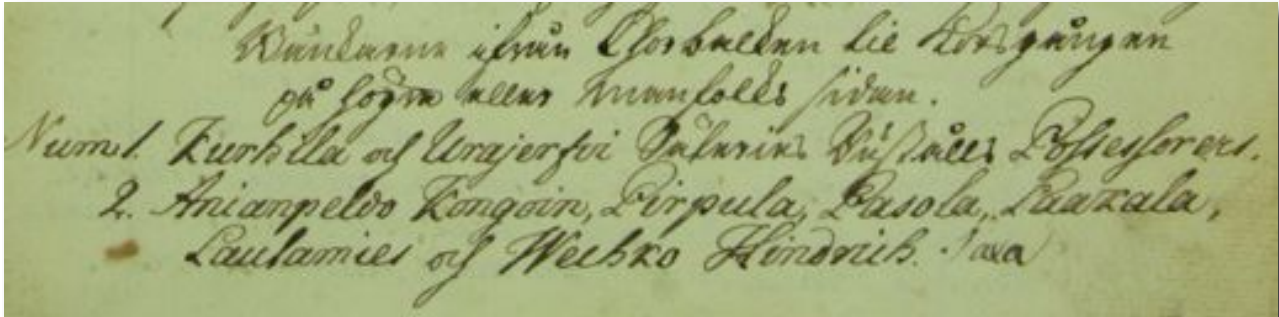

*Asikkalan ristikirkon
rekonstruktiopiirros,
Tapio Blåfield 2011.*

*Altтарin ja saarnatuolin siirto
itäsakaraan 1750; pienet lehterit 1755;
penkkijako 3.7.1760; eteiset
31.12.1797 tehdyn kirkonkokouksen
päättökseen mukaan.*

¹² Mäkelä 1980, s.27-34; Asikkalan kirkon arkisto, Piispanarkistukset 1700-luv. HMA 2Cd:2; Anneli Mäkelän suomennos ja koneella kirjoitettu päiväamätön istumajärjestyskonsepti 1981

Lähinnä alttaria kuorin edessä oli majuri Schmidefeldin, lisakkilan kartanon uuden isännän kapteeni Wandenstiernan sekä Rauvalan virkatalon luutnantti Lorentz Gustaf Borgenströmin penkki. Heidän takanaan oli Anianpellon rusthollin isäntä Wilhelm Strömin sekä varusmestari, kruununmakasiinin hoitaja Fredrik Hammerbeckin paikat. Kuorin vasemmalla puolella sakastin oven pielessä olivat "em herrojen rouvasväki samassa järjestyksessä"¹³ (Penkit 1 ja 2).

Kuvassa piispantarkastuspöytäkirjan 3.7.1760 alkusivu, jossa määritellään kuoripalkin takana penkkien num. 1 ja 2 haltijat.

Penkeissä kuoripalkista ristikäytävään oikealla miesten puolella.

Num 1. Kurhilan ja Urajärven säterirustitiilan omistajat

2. Anianpelto, Kongoin, Pirppula, Pasola, Laakkala
Lautamies ja Vehkoon Hindrich Saxa

Lähinnä kuoripalkkia istuivat siis Kurhilan ja Urajärven kartanoiden omistajat (Bröijerit ja Heidemanit). Toinen penkki oli varattu Anianpellon kantatilojen isännille tilojen suuruusjärjestyksessä: ensimmäisenä yhden manttaalin Anianpellon kartano eli Roosin rustholli eli nykyinen Mikkola (Ström), seuraavina Kongoin eli Keto, Pirppula, Pasola, Laakkala ja Lautamies. Samalle penkille mahtui myös Vehkoon Henrik Saxa.

Seuraavat penkit edellisen sivun penkkijärjestyspiirroksessa:

nro 3: Kopsuon Liuhtola, Laurila ja Uotila sekä Vehkoon Erik ja Seppälä.

nro 4: Salon Äpölä, Pietilä, Saukkola, Eskola, Hannula, Hokkala, Marttila, Köyhälä, Knaapila ja Riihelä. Salon kylää oli mantereella, Salonsaarella, Uitonsalmen ja Ruotsalaisen välisellä "Vedentakaisella" kannaksella ja jopa Kalkkisissa.

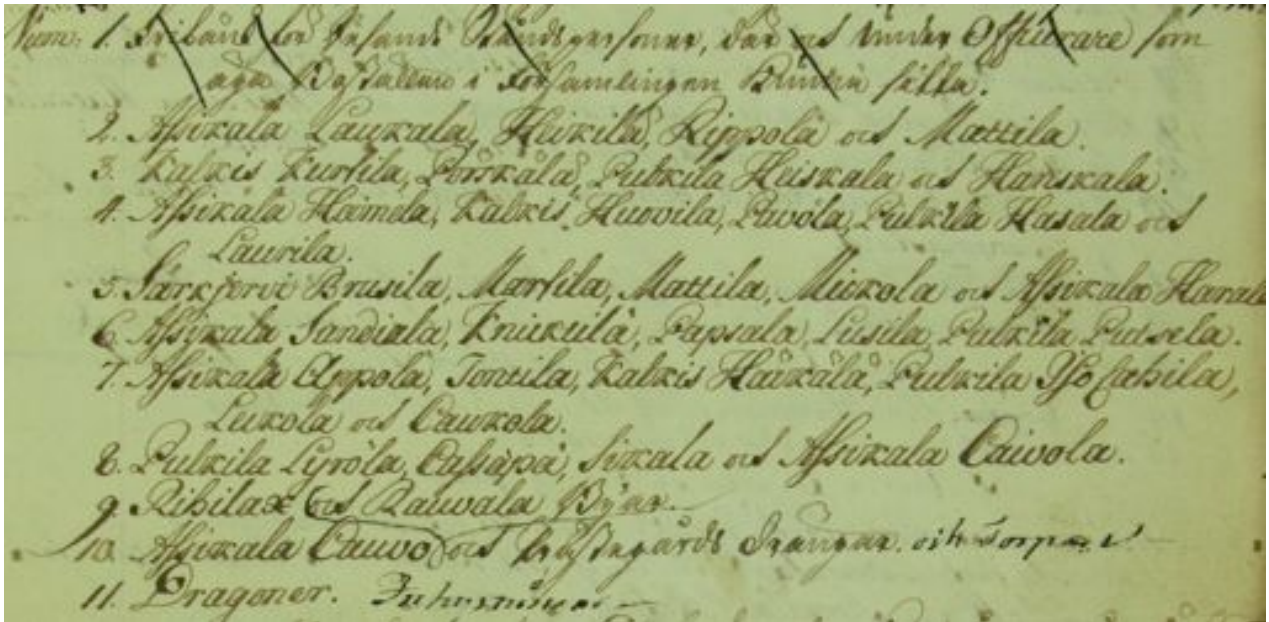
nro 5 ja 6: majurin lampuodit eli tilan vuokraajat. Urajärven Iso-Kuusela, Vähä-Kuusela, Honnila, Uunila, Peltola, Seppälä, Anttila, Ylöstalo ja Yrjölä.

nro 7: Urajärveläiset Yrjölä, Alastalo, Kirilä sekä Urajärven ja Hoivalan rusthollien lampuodit eli ratsutilojen vuokraajat.

Kuoripalkista ristikäytävään olivat vasemmalla puolella em. tilojen naiset samassa järjestyksessä.

Edellä sivulla 3 on esitetty miten sääty-yhteiskunnassa paikka kirkon penkissä määräytyi yhteiskunnallisen aseman mukaan. Mitä lähempänä alttaria - sitä arvokkaampi asema hierarkiassa; mitä lähempänä ulko-ovea istuinpaikka oli sitä alempana oli arvo-asteikossa. Viimeisen penkkirivin selkänojaan on tehty aukko jyrkkien parvitikkaiden taakse. Paikathat olivat renkien ja loisten, he saivat luvan loikkia edessä olevan penkin kautta kirkon vähäarvoisimmille takaseinän penkeilleen. Aluksi kirkkoon tehtiin vain pienet 2,5 m syvyiset parvet, joihin johti jyrkät tikkaat. Parven paikkoja ei penkkijärjestyksessä määritetty.

¹³ Anneli Mäkelän suomennos; lisäksi Blomstedt 1981, mm s. 154 ja 420; <http://www.genealogia.fi/>

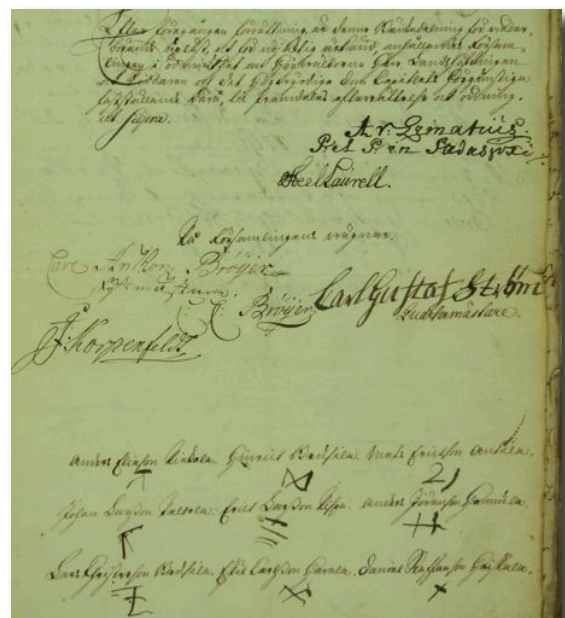
Kuva yllä. Eteläsiiven vasemmalla puolella olivat penkit:

- Num 1. ensimmäisen penkkirivin teksti on ylliviivattu
2. Kirkonkylän kantatilat Laukkala, Heikkilä, Rippola ja Mattila
 3. Kalkkisten Kurttila, Pörskälä, Pulkki Heiskala ja Hanskala
 4. Kirkonkylän Hoimela, Kalkkisten Huovila ja Paavola, Pulkkilan Hasala ja Laurila
 5. Särkjärven Rusila, Marttila, Mattila ja Mikkola; Kirkonkylän Harala
 6. Kirkonkylän Suntiala, Nihtilä, Papsala ja Lusila, Pulkkilan Putsela
 7. Kirkonkylän Appola ja Tonttila; Kalkkisten Häkkälä; Pulkkilan Iso-Kahila, Lekkola, Kaukola
 8. Pulkkilan Lyyrölä, Kassapää ja Siikala; Kirkonkylän Kaivola
 9. Riihilahden ja Rauvalan kylät
 10. Kirkonkylän Kauvo ja Pappilan rengit ja torpparit
 11. viimeinen penkki oven pielessä: rakuunat eli ratsumiehet ja loiset eli toisten tiloissa asuvat

Penkkijärjestyksen laatijoina olivat Padasjoen kirkkoherra Aron Limatius, joka oli kolme vuotta aiemmin tehnyt Padasjoen ristikirkkoon penkkijärjestyksen sekä Asikkalan kappalainen Axel Laurell. Viisisivuisen pöytäkirjan allekirjoittajina olivat lisäksi Carl Anton Bröijer, Carl Kristian Bröijer, Carl Gustaf Ström sekä Joakim Korpenfeldt. Alla oli lisäksi yhdeksän kylän edustajan puumerkit.

Uusi penkkijärjestys kuulutettiin saarnatuolista, jonka jälkeen hyväksyttyä penkkijärjystä oli kirkkokansan syytä noudattaa. Ellei noudatettu, Laurell saattoi saarnatuolista määrätä väärään penkkiin istujaa siirtymään muualle, jotta penkkiin merkitty pääsee asettumaan omalle paikalleen. Vaikka kaikki eivät kirkkopakosta huolimatta saapuneet joka pyhä kirkkoon, saattoi penkissä olla todella ahdasta sillä saman talon miespuolisia isäntiä saattoi olla vaikka kolmessa polvessa tulossa paksuissa sarkavaatteissaan ja huopatossuissaan kuulemaan hartaana Jumalan sanaa.

Penkkijakopöytäkirjan 3.7.1760 allekirjoitussivu Hämeenlinnan maakunta-arkistossa.

Hämeen toinen ristikirkkokausi Viitasaarelta Kuhmoisiin 1747-1786

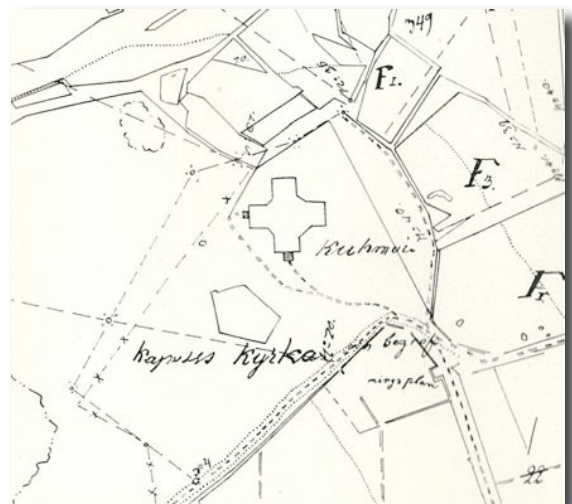
Kärkölän kirkon pienosmalli hautausmaalla sekä Heinolan maaseurakunnan kirkko syksyllä 2010.

Tuusulan 1734 valmistunut ristikirkko on edelleenkin kesäkäyttöisenä toiminnassa. Lapinjärven 1744 valmistunut ruotsalainen tasavartinen ristikirkko toimii ympärivuotisesti ja sen vieressä oleva samanikäinen suomalainen pikkukirkko on käytössä kesäaikaan ja juhlahyhinä.

Hämeen toisen ristikirkkojakson aloitti Arvid Junkkarinen rakentamalla Viitasaarelle uuden ristikirkon 1747. Laukaalle Junkkarinen rakensi uuden tapulin 1748 ja Korpilahdelle Jämsän alaisuuteen ristikirkon 1753. Kärkölään valmistui Junkkarisen rakentama ristikirkko 1754 ja Heinolan maaseurakuntaan 1755 ja seuraavana vuonna Anjalaan.

1700-luvun ristikirkoista ovat lisäksi kunnostettuina käytössä vielä lähes 250 vuotiainakin: Haukipudas 1764, Petäjävesi 1765, Kangasala 1767, Vöyrin kirkko Rannikko-Pohjanmaalla 1777. Kuhmoisissa on Matti Åkerblomin 1786 rakentama ristikirkko. Nämä ja monet muut kirkonseudut kuuluvat Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen luetteluun. Kirkot ovat luonnollisesti kirkkolailta suojeltuja ja seurakuntien hyvässä hoidossa.¹⁴

Padasjoen pitäjään kuuluvan Kuhmoisten kappelin 1786 valmistunut nykyinen sisäviisteinen ristikirkko 1791-1792 kartan mukaan. Kirkon ja hautausmaan kohdalla teksti: Kuhmoi Kapells Kyrka och begravningsplan.¹⁵

¹⁴ Suomen taide Ars 3, s. 285-299 ja <http://www.rky.fi/>

¹⁵ Charta över ... Åkrar Padasjoki Socken i Kuhmois Kapell af öfre Hollola Härad och Tavastehus Län författad Åren 1791 och 1792 af Geörg Gustav Falck (Seppo Suvanto: Kuhmoisten historia 1965, liitekarta)